

ქალთა პრესა ეგვიპტეში უჩინარ „ალ-ფათას“ მიხედვით (1892-1914)

WOMEN'S PRESS IN EGYPT ACCORDING TO THE JOURNAL AL-FATAH (1892-1914)

სალომე ბოჭორიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Salome Bochorishvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

<https://orcid.org/0009-0006-3377-0652>

საკვანძო სიტყვები: ქალთა პრესა, ქალთა ემანსიპაცია, ნაციონალიზმი, ქალის უფლებები

Keywords: women's press, women's emancipation, nationalism, women's rights

ABSTRACT

In the 19th century, the *Al-Nahda al-Nisa'ia*—a women's awakening movement began in Egypt, which united actions and events to improve the condition of Eastern, Egyptian women. The Periodicals for Women played a significant role in this process. The collective name Women's Press referred to both periodicals created by women and the press whose audience and subject matter were women. The women's journals (*Al-Sahafat al-Nisa'ia* and *Al-Majalat al-Nisa'ia*, etc.) were not only a “weapon” of the struggle for changes but also a field whose evolution reflects the status of women in society, including changes in education, professional levels, and legal status in 19th-20th century Egypt. At the end of the 19th century, Egypt was officially part of the Ottoman Empire and at the same time under British occupation. For the formation and development of the press, women's periodicals, and the process of women's emancipation in the country amid the ongoing socio-political and economic changes, the most crucial factor was the activation of the national liberation movement and anti-British sentiments. In Alexandria, Egypt, in November 1892, a Christian Lebanese woman, Hind Nawfal founded the first female-run-edited, monthly Arabic-language journal

Al-Fatah (The Girl) for women. This article aims to present the main characteristics of the early period of women's periodicals in Egypt (1892–1914) through an analysis of the journal *Al-Fatah*, in the context of ongoing processes of westernization, colonization, nationalism, and decolonization in the country. There are clear signs of the founding editors' religious, ethnic, and gender identities being reflected in the ideological and content aspects of the publication, as well as in its impact on society. To achieve the research goal, a comprehensive analysis of relevant articles from *Al-Fatah* magazine was conducted, focusing on its functions, duties, and objectives. The relevance of this research topic stems from the importance of studying gender equality. The women's press played a significant role in shaping social processes, strengthening women's social positions, and advocating for their civil and social rights. A comparative analysis of women's periodicals in Egypt allows for the identification of both the distinctive features and shortcomings of the Arab women's press as a whole. The research methodology is based on the principles of objectivity and historicism, historical-comparative and structural-functional analyses of the women's press.

XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან, ახლო აღმოსავლეთსა და ოსმალეთის იმპერიაში, პრესის განვითარებით ეგვიპტე გამოირჩეოდა, რაც გამოხატული იყო კერძო, პოლიტიკური და ქალთა პრესის არსებობით. ქვეყნის დეკოლონიზაციისა და პროგრესისათვის ბრძოლის გზაზე, მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენდა ან-ნაჰდა ან-ნისა'ია – ქალთა გამოვლიძების მოძრაობა, რომელიც აღმოსავლელი, ეგვიპტელი ქალის არსებული მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენ მიმართულ ქმედებებსა და მოვლენებს აერთიანებდა. აღნიშნულ საქმეში უმნიშვნე-

ლოვანესი როლი შეასრულა ქალთა პრესამ. პრესა ქალებისათვის (ას-საჰაფა ან-ნისა'ია და ალ-მაჯალატ ან-ნისა'ია და სხვ.), არამხოლოდ ცვლილებებისთვის ბრძოლის „იარაღს“ წარმოადგენდა, არამედ სფეროს, რომლის ევოლუცია საზოგადოებაში ქალის განათლების, პროფესიონალიზმისა და უფლებრივ-სოციალური სტატუსის ცვლილების საკითხებს ასახავდა.

ეგვიპტეში, პირველ პერიოდში (1892-1914) კრესიოთი სახელი ქალთა პრესა, არამხოლოდ ქალების მიერ დაარსებულს აღნიშნავდა, არამედ გამოცე-

მებს, რომლის სამიზნე აუდიტორია და განხილვის საკითხიც ქალი იყო. ქალთა ემანსიპაციისა და ეროვნული მოძრაობის ჩამოყალიბების თანადროულ პროცესში, ქალთა პირველი პერიოდული გამოცემების ძირითადი მახასიათებლების გამოკვეთისათვის შეირჩა 1892 წელი ეგვიპტეში, ალექსანდრიაში, ლიბანელი ქრისტიანი ქალის ჰინდ ნავფალის მიერ დაარსებული პირველი ქალებისთვის განკუთვნილი, ქალის მიერ მართული, ყოველთვიური არაბულენოვანი ჟურნალი ად-ფათა (გოგონა).

XIX საუკუნის ბოლოს ეგვიპტეში, რომელიც ოფიციალურად ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა და ამავდროულად დიდი ბრიტანეთის მიერ იყო ოკუპირებული, როგორც მ. ბუსი აღნიშნავს, „ნაციონალური დღის წესრიგის წარმოშობის დროს, ქალთა საკითხი შემოთავაზებული იყო როგორც ძირითადი საკითხი ახალი საზოგადოების განსაზღვრისთვის.“¹ კონსერვატორები, ლიბერალები და თვითონ კოლონიზატორებიც (მაგ: გენერალი კრომერი) თანხმდებოდნენ, რომ „ქალის პოზიციის გაუმჯობესების გარეშე ერის მდგომარეობის გაუმჯობესება ვერ მოხდება“;² თუმცა, მათი მიზნის მიღწევის გზები ერთმანეთისგან განსხვავდებოდა.

ქვეყანაში არსებული სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების ფონზე, როდესაც ეგვიპტელები მოკლებულნი იყვნენ პოლიტიკური პარტიის თუ სხვა საშუალებით პოზიციის დაფიქსირების შესაძლებლობას, პრესა და ლიტერატურა საზოგადოებისთვის იქცა მთავარ ასპარეზად, იდეოლოგიების ფორმირებისა და აქტუალური საკითხების განსახილველად.

XIX საუკუნის მიწურულს, პოლიტიკურ მოცემულობებთან ერთად, ქალთა პრესის განვითარების ხელშემწყობ ფაქტორს შემდეგი გარემოებები წარმოადგენდა: ახლო აღმოსავლეთში, პრესის განვითარებისა და თავისუფლების ინდექსით, ეგვიპტე ლიდერობდა; ადგილობრივი მმართველების ისმა'ილ ფაშას (1863-1879), 'აბბას ჰილმი II-ის (1892-1914) თავისუფალი პრესის ხელშემწყობის პოლიტიკა, საზოგადოებაში ანტიდასავლური, ანტიკოლონიური განწყობების გაძლიერების მიზნით; ინფრასტრუქტურის, საფოსტო და საბანკო სისტემის განვითარება; კერძო პრესის ფუნქციონირების დაშვება; ეკონომიკის ზრდა (ბამბის ექსპორტი, მონათმფლობელობის გაუქმება, კაპიტალისტური საზოგადოების ჩამოყალიბება); წერა-კითხვის მცოდნე³, ქალ-მკითხველთა რაოდენობის ზრდა.⁴ შედეგად, რეგიონში ეგვიპტე ბეჭდვითი საქმიანობისთვის მიზიდულობის ცენტრად იქცა,⁵ სადაც ოსმალეთის იმპერიის

სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოდიოდნენ, უმეტესად კი სირია-ლიბანიდან.

დეკოლონიზაციისა და ნაციონალიზმის საერთო დისკურსში იმ წლების პერიოდიკის, როგორც ქალთა ემანსიპაციის მთავარი სივრცის იდეოლოგიური ჩარჩოს შეფასებისას, აღსანიშნავია, რომ პირველი პერიოდის პრესა ქალის ტრადიციული როლის განვითარებაზე ოჯახის და ქვეყნის გაძლიერების მიზნით იყო ორიენტირებული. თუმცა, ნავფალის მიერ გამოქვეყნებული ქალთა ბიოგრაფიები, მიუთითებს, რომ ის ხედავს ქალს არა მხოლოდ როგორც დედას, არამედ როგორც ძლიერ მმართველს (კლეოპატრა, ეკატერინე მეორე), ქვეყნის თავისუფლებისთვის მებრძოლს (ჟანა დარკი) და ასევე განათლებულს, განსწავლულს (ჰიპატია, ალ-ხანსა). ად-ფათა-ს მსგავსად, ამ პერიოდის პრესის უმრავლესობაში წარმოდგენილი ჟანა-დარკის ბიოგრაფია, ვფიქრობთ მიუთითებს იმაზე, რომ რედაქტორები ქალებს, დედის ფუნქციასთან ერთად, სამშობლოს თავისუფლებისთვის ბრძოლასაც აკისრებდნენ.

ვინ და ვისთვის წერდა? შესაძლებელია ითქვას, რომ პირველი პერიოდის ქალთა გამოცემების რედაქტორ-ავტორები უმეტესად ჰ. ნავფალის მსგავსად წარმოადგენდნენ საშუალო კლასს და მათთვისვე წერდნენ. ად-ფათაში (ნომერი 10; სტატია 1) ვკითხულობთ, რომ საზოგადოების მაღალი ფენა, დასავლურობისადმი სწრაფვისა და მშობლიური არაბული ენის არცოდნის გამო, უცხოური პრესის გამომწერი იყო. პერიოდული გამოცემების რეფორმები მიმართული იყო საშუალო და მაღალი სოციალური კლასის ქალებისკენ, რადგან ამ დროს დაბალი სოციალური ფენის ფელაჰი ქალები წერა-კითხვის უცოდინარნი იყვნენ, მაგრამ ამავდროულად უფრო მეტი თავისუფლებით სარგებლობდნენ ჩაცმის, გადაადგილების თუ სახლის გარეთ მუშაობის მხრივ.

გენდერულ საკითხთა კვლევის თვალსაზრისით, ქალთა პერიოდული გამოცემები იყოფა ფემინისტურ და ქალთა პრესად, სადაც ეს უკანასკნელი აღნიშნავს გამოცემებს, რომელიც ორიენტირებულია ქალთა აუდიტორიაზე და მისი თემატური ჩარჩო მოიცავს ქალთა უფლებებს, ყოველდღიურ ამბებს, რჩევებს, გასართობ, საგანმანათლებლო, მოდის და ა.შ. სტატიებს. განხილული პერიოდის ეგვიპტური ქალთა გამოცემები, მიეკუთვნება ქალთა პრესის კატეგორიას, რამდენადაც მიემართებოდა ქალის, როგორც დედის განვითარებას, ძირითადად შემდეგი მიმართულებების რეფორმით: განათლება, ბავშვთა აღზრდა, ქორწინება-განქორწინება, ოჯახის მართვა, მუშაობის უფლება. აუდიტორიას წარმოადგენდა ქალები, დიასახლისები და ოჯახები. თემატიკა მოიცავდა სამეცნიერო, ლიტერატურულ, საგანმანათლებლო, იუმორისტულ-გასართობ, ისტორიულ, სოციალურ და კრიტიკულ სტატიებს.

აქედან 1016 ჟურნალი და 834 გაზეთი. პრესის რაოდენობის მიხედვით ქალაქების პირველი სამეული ასე გამოიყურებოდა: კაირო, ალექსანდრია, ტანტა.

¹ Boott, 2001, p. 173.

² Amin, 1970, p. 137.

³ Baron, 1994, p. 59.

⁴ 1897 წ. აღწერის მონაცემებით ეგვიპტის მოსახლეობიდან წერა-კითხვა შეეძლო მამაკაცთა 8%-ს, ქალების – 0.2-ს, ხოლო 10 წლის შემდეგ კი ქალთა 6.25%-ს. თუმცა, 1898 წ. დაარსებული ჟურნალის რედაქტორი ა. ავერინო აღნიშნავდა, რომ მის ჟურნალს 31,200 ქალი მკითხველი ჰყავდა. (Baron, 1994, pp. 217-240)

⁵ 1890 წ. არაბულენოვანი გამოცემების რიცხვი იყო 163. XX ს. პირველ ათწლეულში პერიოდული გამოცემების რიცხვი დაახლოებით იყო 280. 1828-1958 წ.წ კი დაარსდა 1850 ჟურნალ-გაზეთი,

ად-ფათა-ს თემატური ჩარჩოს განხილვისას, ნავფაღის მითითება მოპარულ – ჩამორთმეული უფლებების მოთხოვნაზე, მის მიერ გამოქვეყნებულ ქალთა ბიოგრაფიებთან ერთად მიუთითებს, რომ ის მომხრე იყო ქალისა და მამაკაცის სრული თანასწორობის. თუმცა ად-ფათა, ამ პერიოდის სხვა გამოცემებთან ერთად, ძირითადად ქალის, როგორც დედის, ცნობიერებისა და განათლების დონის ამაღლებისკენ ისწრაფოდა. რაც აღიბეჭდა გამოცემებში: „ალ-ფათა არის სამეცნიერო, ისტორიული, ლიტერატურული, იუმორისტული ჟურნალი განკუთვნილი თავისი სქესისთვის, შექმნილი აღმოსავლეთის ცის ქვეშ, თავისი თემატიკით არ აქვს პოლიტიკური მიზნები, არ აქვს განზრახვად რელიგიური დისკუსია, არ აქვს სურვილი ისეთი საკითხების კვლევისა, რაც არ არის სასარგებლო ქალებისთვის, მის მიზანს არ წარმოადგენს დებატები, გარდა მშვენიერთა აღზრდისა და ღირსების შესახებ. ... მისი ერთადერთი პრინციპი არის ჩამორთმეული უფლებების მოთხოვნა და აუცილებელი ვალდებულებების დადგენა.“⁶ (ად-ფათა, ჰ. ნავფაღი); „სკოლა ქალბატონებისა და გოგონებისთვის ... საქალაქო მათი კალმებისთვის“ (ბინთ ან-ნიღი, სარა ალ-მიჰია); „გამოქვეყნდება ყველაფერი რაც სასარგებლოა ქალებისა და გოგონებისთვის, დაწერილი მათ მიერ“ (საიდა ვა ბანათ, როზა ართუნი).

რაც შეეხება გარეგნულ მახასიათებლებს, ჟურნალების ყდის დიზაინი, ფერები მიუთითებდა საორიენტაციო აუდიტორიაზე, რამდენადაც წარმოდგენილი იყო კაშკაშა ფერებით, გამოსახული იყო ყვავილები ან ეგვიპტის სახასიათო ხედები მაგ: სფინქსი, პირამიდები და ასე შემდეგ, რაც ნაციონალისტური მოტივების გამოხატულებადაც აღიქმება. თვითონ ქალების გამოსახვა გარეკანზე, რელიგიურ-ტრადიციული მოსაზრებების გამო, არ იყო მიღებული.⁷

გამოცემათა სახელწოდებებიც მიუთითებდა სამიზნე ჯგუფზე, თემატიკაზე. ად-ფათა (أفان) არტიკლიანი ფორმით არის მოცემული და ნიშნავს გოგონას, ახალგაზრდა ქალს. ჰ. ნავფაღი ად-ფათა-ს განსაზღვრავს, როგორც: „გოგონა, და რა იცი მის შესახებ? ის არის ქალი თავისი ახალგაზრდობის გაფურჩქვნის ხანაში და გარდატეხის ასაკის ყვავილი...“⁸ მიგვაჩნია, რომ ასაკობრივ ჯგუფზე მითითება

ხაზგასმა ნავფაღის პოზიციის, რომ ქალის სტატუსისა და მდგომარეობის ცვლილება უნდა დაიწყოს გოგონას, ახალგაზრდა ქალის ცხოვრებიდან - ბავშვობიდან, მამის სახლიდან. ად-ფათა-ს მსგავსად იყო შერჩეული შემდგომი პერიოდული გამოცემების დასახელებებიც, მაგ.: „ნილოსის გოგონა“, „აღმოსავლელი გოგონა“, „ქალი ისლამში“ და ა.შ.

აღნიშნულ პერიოდში, ად-ფათა-ს მსგავსად, ჟურნალები უმეტესად გამოდიოდა თვეში ერთხელ, ხასიათდებოდა რუბრიკების ციკლურობით, მაგ.: ქალის მოვალეობებისა და უფლებების შესახებ, ახალი ამბების, გამოჩენილ ქალთა ბიოგრაფიების და ა.შ. ხოლო მოცულობა 26-48 გვერდს წარმოადგენდა.

ვიზიარებთ მ. ბუსის მოსაზრებას, რომ რედაქტორის, ავტორის გენდერულ კუთვნილებას გავლენა აქვს არა მხოლოდ ტექსტის შინაარსობრივ მხარეზე, არამედ წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს ტექსტის ტირაჟირებისა და მიმღებლობისთვის,⁹ და მიგვაჩნია, რომ ეს მოსაზრება ასევე რელევანტურია ეთნიკურ-რელიგიური იდენტობასთან მიმართებითაც.

1892-1914 წლებში, როგორც კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, ეგვიპტეში პრესა ხასიათდებოდა ქალებისთვის რედაქტორ-ავტორთა ეთნიკურ-რელიგიური მრავალფეროვნებით. ჩვენს მიერ მოპოვებული მონაცემებით, აღნიშნულ პერიოდში ქალთა პრესის კატეგორიაში არსებობდა სულ მცირე 23 ჟურნალი (ფ. ტომასის სიაში მოცემული არის 15), აქედან 15 დაარსებული კაიროში, 6 ალექსანდრიაში, თითო-თითო მანსურისა და ჰელვანში. რედაქტორ-დამაარსებელთა ეთნიკურ-რელიგიური თვალსაზრისით კი: 11 სირია-ლიბანელი, 2 ებრაელი, ბერძენი, 10 ეგვიპტელი, აქედან 9 მუსლიმი, 8 ქრისტიანი, 2 იუდეველი, 2 კოპტი.¹⁰ არაეგვიპტელებისა და არამუსლიმების დომინირებას ეგვიპტის რელიგიურ-ტრადიციული მოცემულობები განაპირობებდა, რაც ქალებისათვის შეზღუდულ განათლების უფლებაში გამოიხატებოდა. შესაბამისად, როგორც ფ. თომასი აღნიშნავს „სირიელი ქრისტიანი ქალები მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ, არა მხოლოდ როგორც პრესის მესაკუთრეები, არამედ დიდი იყო მათი წვლილი ქალთა სტატუსისა და უფლებების შესახებ სტატიებით პრესის უზრუნველყოფაში.“¹¹

პრესის პოლიტიკაზე რედაქტორის ეთნიკურ-რელიგიური იდენტობის გავლენის ანალიზისთვის, მნიშვნელოვანი გარემოება იყო ის ფაქტი, რომ ამ პერიოდში ეგვიპტელები სირია-ლიბანელ ქრისტიანებს მიიჩნევდნენ ბრიტანეთის მხარდამჭერებად, მათი ინტერესების გამტარებლად და მათდამი უარყოფითად იყვნენ განწყობილნი. შესაბამისად, ჰ. ნავფაღი, ლიბანელი ქრისტიანი, რომლის ოჯახი XIX

⁶ نحن نهدف إلى نشر كل ما يهم المرأة من أخبار علمية وأدبية وثقافية، ونسعى إلى أن تكون الصحيفة مصدرًا للمعرفة والوعي، ونأمل أن تكون منبرًا للنساء للتعبير عن آرائهن ومخاوفهن، ونسعى إلى أن تكون منبرًا للنساء للتعبير عن آرائهن ومخاوفهن، ونسعى إلى أن تكون منبرًا للنساء للتعبير عن آرائهن ومخاوفهن...
⁷ ად-ფათა-ს ერთ-ერთი ნომრის ყდაზე ქალის გამოჩენამ მსუბუქად დაფარებული თავსაფარით გამოიწვია ტრადიციონალისტების აღშფოთება.
⁸ ابصلاؤنا هو المرأة، ونسعى إلى أن تكون منبرًا للنساء للتعبير عن آرائهن ومخاوفهن، ونسعى إلى أن تكون منبرًا للنساء للتعبير عن آرائهن ومخاوفهن...
(პირველი ნომერი, სტატია ქალის უფლებებისა და მოვალეობების შესახებ „ად-ფათა“).

⁹ Booth, 2001, p. 173

¹⁰ ჟურნალების დასახელებები, დაარსების წელი, ადგილი და რედაქტორების შესახებ ინფორმაცია შეგიძლიათ იხილოთ: Jara'id: A Chronology of Arabic Periodicals (1800-1929). <https://projectjara.id.github.io/pages/chrono.html>

¹¹ Thomas, 1978, p. 281.

საუკუნის 70-იან წლებში გადავიდა ალექსანდრიაში, პირველი ქალთა ჟურნალის პირველ ნომერს იწყებს შემდეგი წინადადებით: „ო, ცოდნის ქალღმერთო (სავარაუდოდ ნაგულისმხვევია ეგვიპტური მითოლოგიის ცოდნის ქალღმერთი სია), ... სიცოცხლით აავსე ის, რაც ჩემმა კალამმა დაწერა, აავსე ის კეთილგანწყობით, ეს შენი გოგონაა, როგორც დროშა **არაბებს** შორის.“¹² ამავე სტატიაში, სამიზნე აუდიტორიას უფრო ვრცლად ახასიათებს და აღნიშნავს, რომ: მისი ჟურნალი არის პირველი ქალთა ჟურნალი აღმოსავლეთის ცის ქვეშ; ის წერს აღმოსავლელ გოგონაზე; ერთადერთი ჟურნალია აღმოსავლეთში, რომელიც გამოხატავს მათ (გოგონათა) ფიქრებს, ავრცელებს მათ გულისნადებს, იცავს მათ უფლებებს, იკვლევს მათ ქცევებსა და ცოდნას, ხარობს მათი გონებრივი შესაძლებლობებით, ხელსაქმითა და სამაგალითო საქმეებით. არაბებზე, აღმოსავლეთზე, აღმოსავლელ გოგონაზე მითითება ცხადყოფს, რომ ის ცდილობს შექმნას ერთიანობის საფუძველი მასა და თავის მკითხველს შორის. მის მიდგომას არაბულ აღმოსავლურ იდენტობაზე, აღმოსავლელ ქალზე, აგრძელებდნენ ქალთა პრესის სხვა დამაარსებლებიც, მაგ.: ლიბანელი ლ. ჰაშიმი თავის გაზეთში „ფათა-შ-შარკ“ (1906წ.) საუბრობს აღმოსავლელ ქალზე, სირიელ და ეგვიპტელ ქალებზე, როგორც დებზე.

ნ. ფარაკი, ქალთა პრესის იდეოლოგიაზე არაეგვიპტელების ჩართულობის შეფასებისას, აღნიშნავს, რომ: „იმ უფლებებითა და თავისუფლებებით, რომელიც ჯერ კიდევ აკრძალული იყო XIX საუკუნის ბოლოს ეგვიპტელი ქალებისთვის, სირია-ლიბანის ქრისტიანული საზოგადოების წარმომადგენელი ქალები უკვე სარგებლობდნენ. ... სირიელი ქალები, რომლებიც ცხოვრობდნენ და წერდნენ ეგვიპტური პრესისთვის...ნაკლებად იყვნენ კონცენტრირებულნი თანამედროვე ეგვიპტელი ქალების ცხოვრებაზე. ისინი, გარანტირებული სოციალური პოზიციით და თავისუფლებით, იყურებოდნენ ევროპისაკენ, იღებდნენ მათგან საკუთარი ცხოვრების წარმართველ პრინციპებს და არა, რა თქმა უნდა, თავიანთი თანადროული ეგვიპტური საზოგადოებისკენ.“¹³ თუმცა მიგვაჩნია, რომ ამ მოსაზრების საპირისპირო მაგალითს წარმოადგენდა ჰ. ნავფალი, რომლის სარედაქციო პოლიტიკაში ნათლად ჩანს, რომ აცნობიერებდა ეგვიპტის პატრიარქალურ-კონსერვატიულ საზოგადოებაში არსებულ კონტექსტს, რომლის საზღვრებშიც განიხილავდა აღმოსავლელი, არაბი ქალის ცხოვრების გაუმჯობესების გზებს. თანამოაზრეების მსგავსად, მიუხედავად მის მიერ გამოქვეყნებული არაერთი გამორჩეული მმართველი ქალის ბიოგრაფიისა, ნავფალი არ იყო დაინტერესებული ქალის პოლიტიკური უფლებებით, რამდენადაც აცნობიერებდა თანამედროვე აღმოსავლური საზოგადოების და თვითონ ქალების მოუმზადებლობას

ამისთვის. ნავფალისთვის მისაღებია ბავშვთა აღზრდა-განათლების ევროპული წესების სიკეთების გაზიარება, მაგრამ მიუღებელია ადამიანების გაუაზრებელი სწრაფვა ვესტერნიზაციისკენ და სიამაყე მშობლიური არაბული ენის არცოდნით. ასევე შორს დგას დასავლეთისა და იქ ქალის მდგომარეობის აბსოლუტური სრულყოფილების იდეისგან. მიაჩნია, რომ მაგ. სიზარმაცე, რომლის გამოც აკრიტიკებს აღმოსავლელ გოგონას, არ არის მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი.

პირველი პერიოდის ქალთა პერიოდული გამოცემების მახასიათებლების განხილვისას, მნიშვნელოვანია დასავლეთური სამყაროს გავლენის შეფასება.¹⁴ მიგვაჩნია, რომ მართალია ადრეული ქალთა პრესა ექვემდებარებოდა ადგილობრივი მოთხოვნებსა და საგარეო გავლენებს, დასავლეთიდან გადმოიღობრავალი იდეა, ფორმა და ხშირად გვხვდება თარგმნილი სტატიებიც, ეგვიპტური გამოცემებიზიარებდა სხვების გამოცდილებას, მაგრამ ამავდროულად იყო ავთენტური კონცეფციის მქონე. თუ ამ პერიოდისდასავლურ გამოცემებში სუფრაჟისტული იდეები იყო დომინანტური, ეგვიპტეში ჰ. ნავფალი აღნიშნავდა, რომ გენდერული თანასწორობა, როგორც აღმოსავლეთში, ისე დასავლეთში ხანგრძლივი რეფორმის ნაწილია, რომლის რეალიზებას მრავალი წელი სჭირდება. თუმცა მიაჩნია, რომ ძველ აღმოსავლეთსა და ეგვიპტეში არსებული ქალების სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიული მდგომარეობისთვის, ჯერ თვითონ დასავლეთის ქვეყნებსაც კი არ მიეღწიათ.

რედაქტორ-ავტორთა გენდერული იდენტობის რეპრეზენტაცია ქალთა პერიოდული გამოცემების თემატურ-იდეოლოგიურ ჩარჩოში ამ პერიოდის პრესის მახასიათებლების განსაზღვრის მნიშვნელოვანი ასპექტია. როგორც ბ. ბარონი აღნიშნავს, „ქალთა ადრეული პერიოდიკის ის ნაწილი, რომელიც მართული იყო მამაკაცთა მიერ, იზიარებდა საზოგადოებაში ქალის მნიშვნელობის სიმბოლურ წუხილს...ისინი პოლიტიზირებდნენ ქალთა უფლებების საკითხს და იყენებდნენ ქალთა პროგრესს, როგორც მორალურობისა და მოდერნულობის საზომს, განსხვავებით ქალთა მიერ მართული პრესისა, რომლის წუხილიც ეხებოდა გადაუდებელ საკითხებს ქალთა ყოველდღიური ცხოვრებიდან.“¹⁵ კვლევები ადასტურებს, რომ 1892-1914 წლებში 23 ქალთა ჟურნალიდან 5 დაარსებულ-მართული იყო მამაკაცის მიერ. ამავდროულად, გვხვდება სქესთა შორის თანამშრომლობის შემთხვევებიც, მაგ. ნავფალს მამა ეხმარებოდა ად-ფათა-ს ფუნქციონირებაში, ადმინისტრაციულ ნაწილში მამაკაცების

¹² ად-ფათა, ნომერი პირველი, სტატია პირველი.

¹³ Thomas, 1978, p. 281.

¹⁴ The Ladies' Mercury - ქალბატონებისმერკური (27 თებერვალი 1693 - 17 მარტი 1693) პირველიგამოცემა, ლონდონში, ჯონდუნტონისრედაქტორობით, რომელიცქალებისთვისიყოგანკუთვნილი. პირველიქალისმიერდაარსებულიჟურნალიქალებისთვისარის ბრიტანეთშიელიზაპეივუდის „The Female Spectator“ (ქალიმაცურებელი) 1744-1746 წწ. ძირითადისაკითხიყოჯახურიცხოვრებადარჩევებიამკუთხით.

¹⁵ იქვე, p. 76.

ჩართულობა განპირობებული იყო ქვეყანაში არსებული მკაცრი სქესთა სეგრეგაციით.

ქალთა საკითხის შესახებ, გენდერული იდენტობის საფუძველზე განსხვავებული ხედვების ვერბალურ-შინაარსობრივი გამოხატულების მაგალითს წარმოადგენს ჟურნალები ქალთა პრესის კატეგორიიდან ად-ფათა და ალ-მაჰ'ა ფი-დ-ისდამ. თუ ჰ. ნავფალი თავის ჟურნალს იწყებდა მიმართვით „ჩემო ქალბატონებო“ და აღნიშნავდა რომ, გამოაქვეყნებდა მხოლოდ¹⁶ „ქალთა კალამს კუთვნილ მარგალიტებს“, ად-მაჰ'ა ფი-დ-ისდამ-ის (1901 წ.) რედაქტორი იბრაჰიმ რამზისთვის ქალები იყვნენ მისი ჟურნალის ობიექტები და არა სუბიექტები. მკითხველისადმი მიმართვის ფორმაშაც „ო, ძმებო,“ ცხადყოფს, რომ ის არ იყო ორიენტირებული ქალებზე. რამზი ქალს განიხილავს როგორც ინსტრუმენტს, რომელიც საჭიროა ოჯახის, მამაკაცის, სამშობლოს გაძლიერებისთვის. მიუხედავად განაცხადისა, რომ მისი ჟურნალი „ქალი ისლამში“ ღია იყო ყველასთვის, ვისაც სურდა ეწერა, სტატიის ავტორები მხოლოდ მამაკაცები არიან, თუ არ ჩავთვლით ზ. ფავაზის ქალთა ბიოგრაფიული ცნობარიდან აღებულ ორ ბიოგრაფიას.

გენდერი ზეგავლენას ახდენდა არამართო შინაარსზე, არამედ მკითხველის მხრიდან მიმღებლობასა და ჩართულობაზე. ამ პერიოდში საზოგადოების დიდი ნაწილი, მათ შორის თვითონ ქალებიც, მსგავს აქტივობაში ქალის ჩართვას სასირცხვილოდ მიიჩნევდნენ. ამ ფაქტს პირველივე სტატიაში ეხმაურება ჰ. ნავფალი და მოუწოდებს ქალებს აქტიურობისაკენ, განმარტებით, რომ ჟურნალთან თანამშრომლობა არ არის უმანკობის, სინძინდის შემლახველი და არ უპირისპირდება იმ ღირებულებებს, რითაც აღიზარდნენ. ქალთა ჩართულობის ზრდისთვის, მოჰყავს მაგალითები ევროპა-ამერიკიდან, სადაც ეს საქმიანობა ღირსეულად ითვლება და ამ სახელმწიფოთა წინსვლის ერთ-ერთ მიზეზადაც მიიჩნევა. თუმცა, მიუხედავად ასეთი გამოცემების რაოდენობის ზრდისა, განხილულ პერიოდში ქალები პრესასთან მეტწილად ანონიმურად თანამშრომლობდნენ, უთითებდნენ მხოლოდ სახელს, ან სახელსა და ქალაქს, სადაც ცხოვრობდნენ.

მკითხველის ჩართულობის თვალსაზრისით, საინტერესოა ტირაჟირების ტენდენცია. ად-ფათა-ს მეორე ნომერში ნავფალი ბოდიშს უხდის მკითხველს, რომ ყველა მათგანის წერილი ვერ გამოაქვეყნა, რაც ჟურნალისადმი დიდ ინტერესზე მიუთითებს. თუმცა, მეათე ნომრის პირველ სტატიაში წარმოდგენილია გარემოებები: ბევრი ადგილობრივი ინერსი არარაბულ პრესას; უარყოფა სხვა ჟურნალებში გავრცელებული ინფორმაციისა, რომ ად-ფათა-ს გამომწერები არ ჰყავს; მკითხველისთვის ჟურნალის აქციების შეძენის შეთავაზება, მიუთითებს,

რომ მას შემოსავალი აკლდა. თუმცა, ად-ფათა-ს გამოცემა 12 ნომრის გამოსვლის შემდგომ 1894 წლის მარტში შეწყდა, ნავფალის დაოჯახების მიზეზით, რამდენადაც მიაჩნდა, რომ ქალისთვის დაოჯახების შემდგომ, თუ მას მისი სოციალური მდგომარეობა საშუალებას მისცემს, უკეთესია მთელი დრო შვილებსა და ოჯახს დაუთმოს. ასევე აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში ჟურნალების ტირაჟირებაზე ზეგავლენას ახდენდა: გასაღების ბაზრის სიმწირე, წერა-კითხვის მცოდნეთა მზარდი, მაგრამ არცთუ დიდი რაოდენობის გამო; ღირებულება, წლიური (10 ნომრის) გამოწერის საფასური იყო 50-60 პისტარი, როდესაც საშუალო ფენის წარმომადგენელი ქალის დღიური შემოსავალი 3-4 პისტარს უდრიდა.¹⁷

რაც შეეხება პუბლიკის მიმღებლობაზე რედაქტორ-ავტორის გენდერული იდენტობის გავლენას, ად-ფათა-ს სტატიაში „ალ-ფათა“ (ნომერი 10) პირდაპირ არის აღნიშნული, რომ გამოცემა მიზნად ისახავს ისეთ საკითხებზე მსჯელობას, რომელსაც აქამდე ვერ განიხილავდნენ, რადგან მამაკაცთა კალამს კუთვნილ კრიტიკას ქალებისადმი, შეიძლება ამ უკანასკნელთა რისხვა გამოეწვია, ხოლო იმავე სქესის წარმომადგენელთა მხრიდან, განხილული საკითხები მათ მეტი მოთმინებითა და მიმღებლობით განაწყობს.

პრესაზე რელიგიური იდენტობის გავლენის შეფასებისას, უნდა ითქვას, რომ ამ პერიოდის არამუსლიმი რედაქტორებისათვის დამახასიათებელი თვითცნებურა, ქალის არსებულ მდგომარეობაში ისლამის როლის განხილვისგან თავშეკავება, არ ნიშნავდა რელიგიის სრულად უგულებელყოფას. შესაბამისად, თუ ჰ. ნავფალი პირველივე სტატიაში აღნიშნავს, რომ მის ჟურნალს არ სურს შევიდეს რელიგიურ საკითხებზე დისკუსიაში, შემდგომ სხვადასხვა სტატიაში საუბრობს, რომ: ქალები ღმერთის ნების საწინააღმდეგო დამოკიდებულების ობიექტები იყვნენ; ქალის მუშაობის უფლების განხილვისას (ნომერი 10, სტატია 2) კი აღნიშნავს, რომ ადამიანის სხეულისთვის (ამ შემთხვევაში ქალის) ფიზიკური ნაკლის მიწერება და ამით მისი მუშაობის შესაძლებლობის უგულებელყოფა, ყოვლისშემძლე შემოქმედის ნების საწინააღმდეგოა; ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობის შეფასებისას კი აღნიშნავს, რომ სამყარო არ შექმნილა მხოლოდ ერთი მათგანისთვის (ნავულისხმევია კაცი) მეორეს გარეშე, არამედ შეიქმნა იმისთვის, რომ ერთად თანაბრად ემუშავათ. (ნომერი 10, სტატია 2); ქალისა და მამაკაცის სავალდებულო საქმეთა განსაზღვრისას იშველიებს წმინდა წიგნს, რომ მამაკაცმა უნდა იმუშავოს მიწაზე, ხოლო ქალმა შობოს შვილი, შვილთან და ოჯახთან დაკავშირებული საქმეები აკეთოს. თუმცა ჰ. ნავფალი არცერთგან არ აკონკრეტებს, თუ რომელ რელიგიას ეყრდნობა ამ შეფასებები-

¹⁶ მეათე ნომერში, სადაც კიდევ ერთხელ განისაზღვრება ად-ფათა-ს მისია, გამოხატულია მზაობა, რომ ორივე სქესის წარმომადგენელთა წერილები გამოქვეყნდეს.

¹⁷ Beth Baron, *Readers and the Women's Press in Egypt*, Poetics Today, Summer, 1994, Vol. 15, No. 2, Cultural Processes in Muslim and Arab Societies: Modern Period II (Summer, 1994), pg 230

